

Nr. 3 (31)/ MARTIE 2023

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
 Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 -ISSN-L 2734 - 6889

Biserica ortodoxă și clerul militar din Monarhia Habsburgică - însemnări marginale -

Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT

*„Steagul nostru este praporul,
 și cel mai mare general din fruntea
 oștirii noastre este însuși bunul Dumnezeu”¹*

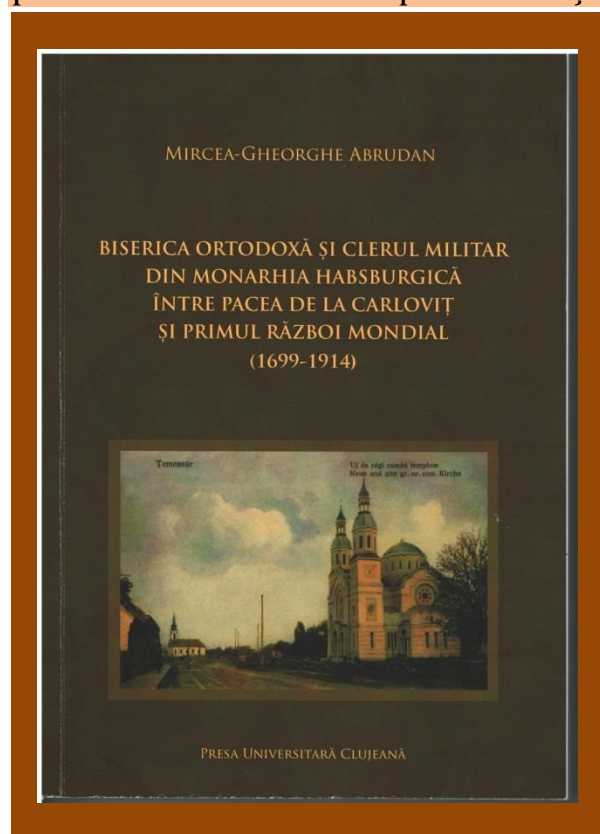
Oricine e preocupat de o temă se bucură atunci când descoperă o lucrare asemănătoare cu a sa. Așa a fost mai zilele din urmă când am răsfoit notele de lectură la o monumentală lucrare, monografia dedicată Episcopului armatei Dr. Partenie Ciopron, de prof dr. Aurel Pentelescu și dr. Ionuț Petcu, sub semnătura dr. Mircea Gheorghe Abrudan(vezi Cetatea Cavalerilor nr.2/2023). Și cum se spune o minune nu vine niciodată singură, am primit un telefon chiar de la autorul acelor referințe, voce cu o anume încărcătură de cuvinte al unui cunoscător al fenomenului militar religios, în particular al clerului ce păstora oștirea la vârful ei.

După un schimb amabil de informații despre cele ce se întâmplaseră odinioară prin oștire, am aflat de la autor despre nișa pe care a acoperit-o cu o amplă cercetare-documentare în urma căreia a apărut și această frumos îngrijită lucrare, pe care o socot de un interes aparte.

Țin să mulțumesc autorului pentru afabila dedicație, și cel mai mult să fac public marturisirea satisfacției că un tânăr cercetător s-a aplecat cu acribie de studiul unui subiect incomplet tratat până acum în istoriografia românească. Și mă refer în primul rând la faptul că ceea ce știam până în prezent acoperea numai parțial clerul militar al armatei române și nu și prezența românilor în clerul altor armate – austro-ungară și nici pe cea țaristă, din Basarabia.

Lucrarea mea, *Puterea credinței*, apărută cu binecuvântarea episcopului Ioan Mihălțan, al Bihorului și Sălajului, în 2001, mi-a răscolit amintirea despre „Cruce ca simbol al Puterii”, lecție servită creștinătății de Constantin cel Mare, putere care a pornit din „credința pură”. Această credință înlătură teama de dușman. Îndemnul de a lua pe

„Dumnezeu în ajutor, în inimi..., cu smerenie..., spre a ne fi ajutor spre vrăjmașul nostru”². O asemenea

¹ *Românul*, Anul IV, Arad, Joi 29 Marti (11 Iunie) 1914, Nr. 115, p 1-2

filozofie cum că Dumnezeu câștigă războaiele, întâlnim în multe din istorisirile și legendele domilor români, iar victoriile trebuiesc răsplătite prin post, rugăciune și pomeni de recunoștință pentru ajutor. O asemenea învățătură și o privire înapoi ne dă convingerea căci puterea credinței dă o altă dimensiune și altă putere unei armate.

Deoarece sub semnul crucii s-au dus războaie și pentru întărirea credinței s-a apelat la Atotputernicul. Cu drapelele de luptă sfințite și cu sufletele fortificate au pornit dorobanții și roșiorii la cucerirea independenței de stat. Generalul Cerchez elogiind luptele de la Smârdan, purtate de dorobanții Regimentului 3, își îndemna ostașii să „păstreze amintirea bravilor ce au căzut pe câmpul de luptă, să trăiți ca să arătați fraților voștri ce este vitejia”³. După bătălia de la Vidin, colonelul Falcoianu își felicita ostașii constatând că „bărbăția este împerecheată cu răbdarea, vârtoșia trupului, cu tăria inimii”⁴, asemenea ca la strămoși, numiți veterani!

Forța credinței s-a reflectat cel mai adesea în jurământul ostășesc, când împrejurul unei mese „pe care s-a așezat *evanghelia*, *crucea* și cele necesare serviciului divin, s-au grupat recruții, s-a adus drapelul și în prezența șefului de corp și a ofițerilor preotul a oficiat serviciul divin și apoi cu mâna pe drapel s-a rostit cu glas tare sacralul jurământ.

Din cartea semnată de dr. Mircea Gheorghe Abrudan, extrem de bine informată și meticolos argumentată, semn că autorul stăpânește sensul și conținutul specific al documentelor lecturate și sugerează cu finețe îndoileii cercetătorului că, temeinurile așezate pentru a convinge sau a combate teorii adesea uitate, între care aceea că „ascultarea” trebuie să domine organismul militar, răzbate din cuprinsul acestui tratat istoric-religios. Și desigur că, mi-am amintit de o relatare a lui Simion Mehedinți despre *Creștinismul nostru strămoșesc*, cu *biserica*, *sărbătoare*, *cruce* etc. care dovedește că până prin veacul al VII-lea trăisem aici ca popor, urmași ai dacilor, legat de provincia din dreapta Dunării, de unde ne veneau misionari și episcopi și alte îndemnuri de viață culturală.

Greutatea cea mare a început abia cu venirea slavilor - spunea Simion Mehedinți - de la care am primit *limba slavonă în biserică* și pe urmă organizația de stat (după revoluția lui Tudor Vladimirescu de la 1821 - Regulamentele Organice). Nenorocirea a continuat pe vremea domniei fanarioților, când și limba greacă a fost bolmojită în slujbele bisericii ortodoxe, pentru ca odată scăpați de pacoste să-și aducă aminte, marii iluminați ai vremii, de dulcea limbă latină pe care Creangă, Odobescu, Alecsandri ori Eminescu au rostit-o în grai de răcoare la umbra codrilor și în șoapta izvoarelor limpezi de pe înălțimile Carpaților. Biblia de la Oradea, lucrată la o tiparniță din lemn, (cartea a fost distrusă în 1660 când turcii au cucerit Cetatea Oradea și au oprit activitatea de imprimare), la fel ca numeroase alte cărți, sunt dovezi culturale și că domniile pământene sunt preferabile regimurilor asupritoare.

Tematica abordată de dr. Mircea Gheorghe Abrudan are o întindere pe două secole și mai bine, în care biserica ortodoxă și clerul militar de la 1699-1918 s-au manifestat sub coroana Habsburgică și bicefală austro-ungară, în care veteranul oștean român, sub impulsul duhovnicul său, a fost activ, în cadrul organizat al armatei. Fascinează volumul și prin densitatea faptelor analizate, toate trecute prin interesul ortodox al românilor. Disputele din perioada de după pierderea eparhiilor catolice din Transilvania, odată cu statutul autonom sub suzeranitatea otomană (1660-1692), cât și cea habsburgică, au făcut ca unii prelați, din înalta ierarhie, să critice scrierile lui Nicolae Olahus, acuzat de „origine română”, să se convertească la „catolicism” sau pur și simplu să „umble”, prin copiști la textele documentelor pentru a „se pune bine” cu Papa și a „câștiga favoarea acestuia de numire”, cu toată propagandă că „regele numea, Papa confirma”! băteau, ca semn de aducere aminte, a orice tare și însemne. Aduc în atenție câteva exemple de dinaintea anexării Principatului Transilvan la Împeriul Habsburgic. O precizare preliminară: la 1526, după bătălia de la Mohaci, Regatul maghiar se dizolvă, după cum reținem din opera istorică *Ungaria* (1536), a lui Nicolae Olahus, care conferă prin cele 8 capitole, din 19, date monografice importante despre **Dacia**, el fiind primul dintre români care în limba latină, oficială

² Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie, Ed.Minerva, București, 1970, p.278.

³ Victoria de la Smârdan din 12 ianuarie 1578 este una dintre cele mai frumoase ale României, spunea generalul Haralambie. Cercetări recente ne îndreptătesc să afirmăm că dorobanții văzuți și imortalizați de Nicolae Grigorescu – în celebra sa pânză „Atacul de la Smârdan” nu sunt alții decât înaintașii ostașilor din Batalionul 21 Infanterie general „Traian Moșoiu” din Oradea. Vezi pe larg Constantin Moșincat – Starea de Veghe, Ed.Papyrus, Oradea, 1997.

⁴ Înalt ordin de zi din 15 februarie 1878.

a cancelarilor europene, scria despre originea romană a valahilor, despre unitatea lor din toate provinciile. Spiritul umanist a lui Olahus, manifestat în calitatea sa de înalt prelat catolic, ocrotea plebea, susținând că fiind creaturi ale ființei divine „toți au aceleași drepturi”. Față de iobagii români și salvarea lor din umilința separării prin acea decizie politică „unio trium noționum”, Olahus revendică originea nobilă a românilor însemnați și legitimați cu „pecetea istoriei”. Piedestalul înalt pe care, umanistul român Nicolae Olahus, a așezat persoana umană și credința vor constitui pilde, două secole mai târziu, pentru Școala Ardeleană. Mai reținea umanistul și faptul că, la venirea popoarelor barbare, trecerea lor spre teritoriul de astăzi al Ungariei se făcea și peste pământul unde locuiau românii și care se numea „Dacia”, stabilindu-se la nord de râul Tisa, preciza cu exactitate delimitarea Nicolae Olahus în istoria Ungariei. Și avansa, ca ipoteză, posibila locuire a acelor teritorii de către dacii-Ungariei, retrași de teama ungarilor, și deveniți daci-danezi (deși cronicile daneze vorbesc despre „goți”, cu numele derivat din Dan).

Deși ocupase cel mai înalt post în ierarhia religioasă a Ungariei, la moartea sa, din 1568, episcopul locțiitor de Oradea, Francisc Forgach avea să spună despre el că a fost: „arhiepiscop de cea mai joasă speță, născut din tată român și înălțat, din ură împotriva celorlalți la cel mai înalt rang”, deși obiectivul său politic a fost acela al ridicării regatului așa cum fusese înainte de Mohacs. Olahus nu putea admite să știe că statul care l-a adoptat putea funcționa și împărțit într-un principat vasal turcilor (Transilvania), un pașalâc otoman (Pesta) și un regat habsburgic (Vest), dar Olahus asistă neputincios la disputa – din Transilvania – între Ferdinand I și Ioan Zápolya. Când nici nu mai spera, se încheiase pacea de la Oradea (1538), mediată de arhiepiscopul von Vells și cardinalul Martinuzzi. Tratatul prevedea ca teritoriile lui Zápolya să fie anexate, după moartea sa, la cele ale lui Ferdinand. Însă regina Izabella, rămasă văduvă, va încălca această înțelegere, în favoarea fiului ei. Nu conta nici prestația sa umanistă, nici credința sa catolică, nici erudiția competențelor sale, conta că: era român!, mentalități asemenea și atitudini, s-au transmis de atunci pe multe căi, forme și intensități.

S-o fi supărat ulterior ungarilor pe Olahus pentru că a susținut unitatea lingvistică, și de tradiții religioase din cele trei țări românești, tocmai în istoria Ungariei?, sau poate pentru că „cetatea Făgăraș, era ducată supusă boierilor munteni”?, și/sau cu siguranță pentru că la 1547 a anulat prevederile privind „legarea de glie a iobagilor, și libera strămutare”, și pentru că toate națiunile din Transilvania le-a identificat după obârșiile lor etnice și religioase astfel: unguri și secui, - care vorbeau aceeași limbă, dar aveau și cuvinte proprii, sașii – niște coloniști saxoni, din Germania, cu privilegiile medievale, iar națiunea tindea spre „hungarică”. Abordarea sa depășise viziunea de până atunci, considerându-i și pe români ca națiune. Profesorul Ștefan Bezdechi, l-a numit pe Olahus „cel dintâi mare european cu sânge românesc”. Arhiepiscop de Strigoniu (1553), Regent al Ungariei (1562), Nicolae Olahus a militat pentru catolicism, prigonind, fără succes luteranismul în Ungaria și Transilvania, abordând națiunea dintr-o perspectivă structurală modernă. Disputele din perioada de după pierderea eparhiilor catolice din Transilvania, odată cu statutul autonom sub suzeranitatea otomană, cât și cea habsburgică, au făcut ca unii prelați, din înalta ierarhie, să critice scrierile lui Olahus, acuzat de „origine română”, să se convertească la „catolicism” sau pur și simplu să „umble”, prin copiiști la textele documentelor pentru a „se pune bine” cu Papa și a „câștiga favoarea acestuia de numire”, cu toată propagandă că „regele numea, Papa confirma”! băteau, ca semn de aducere aminte, a orice tare și însemne.

Cetatea Oradea a rezistat până la 1660 când s-a produs un atac turcesc, combinat cu trădarea secretului de aducțiune a apei termale, din pârâul Peța, în șanțul de apărare. Atunci și așa a cedat Cetatea de tip Vauban construită aici, pe unde trecea meridianul zero al lumii. (În secolul XV, celebrul fizician al universității din Viena, Georg von Peurbach (sau Johann Purbach, 1423-1461) a înălțat la Oradea un

observator astronomic și, punând aici meridianul zero, a calculat eclipsele solare și lunare, în opera sa *Tabulas Varadienses*.). Prin urmare până la 1692 și această cetate a devenit pașalâc turcesc. Însemnele rămase au fost puse pe biserica catolică din centrul orașului, drept lingușire față de noul aliat habsburgic, de la 1867. Aduc în atenție câteva exemple ale unei asemenea politic practice de către unguri. Primul, se referă la o placă de marmură făcută drept mulțumire în numele locuitorilor orașului Oradea, la 200 ani (apoi repetată cu altă placă și text aproape identic, la 300 de ani) de la eliberarea orașului de sub ocupație otomană de către austrieci la 1692. O altă tablă a fost pusă la Porțile de Fier (conform revistei Familia – originară era Tabla lui Traian) și o altă inițiativă pentru că Pázmány Péter, înființase o Universitate la Nagyszombat, în 1935. La 300 de ani de la fondare s-a bătut o monedă de 2 pengo, de argint, pusă în circulație (El nu era altul decât acela care a pus copiștii să facă o Bulă Papală care n-a fost emisă niciodată! - foto).

4

Presiunile turcilor asupra porților Vienei l-au determinat pe Împăratul Rudolf II să apeleze la oștile comandate de Mihai Viteazul, pe care le-a finanțat împreună cu Papa. Scrisorile Papei, către ortodoxul valah Mihai Viteazul, cer acestuia să renunțe la credința sa în schimbul susținerii financiare. Refuzul și statornicia sa în credință îi vor pune capăt vieții și domniei.

După uciderea mișelească a Viteazului, prin legi administrative, s-au impus în Transilvania religiile calvină, luterană, catolică și unitariană, religia românească fiind doar tolerată, ca și națiunea de altfel. Pe măsură ce limba slavă a fost înlocuită de cea română, iar slujbele erau pricepute și nu bolborosite de poporul credincios și sprijinul efectiv al clerului a fost mult mai mare. Principele Rákoczy I, văzând că influența mitropolitului de Alba Iulia, Ilia Joreste creștea, a pus la cale înlăturarea sa, la 1643, mergând până la confiscarea averii și deferirea către organele de justiție pe motiv ca să nu mai „murdărească cu vreo pată”, nici oficiul de preot „simplum, să se dezbrace cu totul de popie”.

Cum ne-au umilit cu promisiuni și făgăduinețe habsburgii se știe din acel Suplex Libelus Valahorum, din tragera pe roată a lui Horea Cloșca și Crișan, din nesocotirea contribuție la salvarea monarhiei de către Moșii lui Avram Iancu, până la Suplica Memorandiștilor, un șir de promisiuni pentru „egală îndreptățire” așternute numai pe hîrtie, ca și drepturile religioase, legislative neonorate din care românii nu s-au ales nimic. Toate acestea sunt cu diplomație tratate în volum sub forma instituțiilor create în imperiul Habsburgic și bicefal, sub raportul lor social religios și militar.

Protectoratul habsburgic, sub Leopold I (cu domnie 1658 – 1705), prin oferta făcută românilor aducea o *speranță* de ieșire din „înfundătura” produsă de principii calvini, ai perioadei anterioare, în care românii fuseseră supuși unor persecuții crunte: bătăi, denigrări, indiferent de starea socială a românului în cauză. După o îndelungată corespondență dintre Principele Apaffi și Curtea de la Viena, și apoi intrarea trupelor austriece în Ardeal și izgonirea turcilor, s-a înfeudat și stăpânirea religioasă și națională a ungarilor. Martirii cei mulți și necunoscuți se regăsesc în parte printre poveștile acestui documentat volum semnat de dr. Mircea Gheorghe Abrudan. Prezența românilor în cadrul clerului militar al monarhiei reabilitează oarecum pe românii umiliți și batjocoriți de unguri. Românii, care-au jurat credință și loialitate cezarului, nu au primit răsplăta cuvenită. Puțini români au fost generali ai armatei habsburgice, deși numeric prezența lor era peste procentul altor naționalități, din cel 18 ale Imperiului.

Deoarece începutul volumului se situează la granița Aprobatorilor și Compilatelor, decretate de Tripartitul Verböczy, rămăneau în intactă vigoare, prin înțelegerea dintre sași și consilierii intimi trimiși în Transilvania, la 26 septembrie 1699, vom observa că nu se schimba mare lucru nici după preluarea dominației Habsburgice. În privința românilor, guvernul regal, cu deplinul consens al catolicilor și al împăratului Leopold, au decis: că erau suficienți în Transilvania doar doi popi români; Episcopul românilor să nu poată hirotoni decât pe cei de religie „unită”; acordarea dreptul românilor ca să învețe în școala „uniților”, pentru a deveni popi, iar pentru acei preoții fără biserică preluarea lor de către mănăstiri, dacă nu aveau avere pentru a se întreține; iar dacă aveau pământ peste cel al parohiei trebuia să plătească dijmă proprietarului. „Unirea” trebuia să se producă și în ce privea judecata persoanelor bisericești, pentru ca Episcopul român să nu facă abuz de „afurisire”.

Vasăzică, înțelegem clar de și cât de mari erau „pomenile” primite, care reprezentau oarece „privilegii”, cam de formă și nu prea le puteau aplica, dacă nu îmbrățișau de bună voie „unirea” cu Roma, mascând catolicismul prin adaos sintagmei „greco-ortodox”, „calvin-ortodox”, ori alte găselnițe. Erau, așadar măsuri de intimidare fapt pentru care mitropolitul Atanasie a adunat preoții ca să protesteze, pe 30 septembrie 1699. „Cu inimă curată – se sublinia în acel document - protestăm în mod solemn împotriva acelor articole” din diploma gubernială și nu primeau ascultarea arhiepiscopului romano-

catolic de Strigoniu, ceea ce a determinat modificarea și emiterea unui alt decret regal, prin care românii din Transilvania li se acorda „libertate deplină pentru unire, constrânși cu cea catolică”, cu privilegiile la fel ca ale acelorora.

Adică, așa era înțeleasă și „stimulată deplina libertate de unire”, echivalentă cu obligarea și sancționarea celor ce se opuneau diplomei regale. Sinodul cel mare, de la 4 septembrie 1700, cu „consimțământul poporului român” și ulterioarele Sinoduri, exprimau dorința de „unire cu biserica romano-catolică”, după cele 28 „pofte ale Vlădicăi Atanasie”, în schimbul acesta, el a fost numit „episcop al națiunii române”, în Transilvania, de către Leopold, pentru tot poporul român. Personal vlădica a fost „onorat și răsplătit cu un lanț de aur, adornat cu cruce și portretul imperial-regal”, dar transmisibil urmașilor de episcopi, ca la rândul lor să fie „ascultători și credincioși”, conform celei de-a doua diplome, din 19 martie 1701, cuprinsă în 15 puncte.

5

Cu asemenea „momeală” - cel mai tăcut devenea „preotul greco-ortodox, care nu scotea nici un cuvânt”, dar i se întrezărea pe sub mustață un zâmbet mijit la colțul gurii, după cum avea să spună, în lucrarea „Trilogia Transilvaniei” despre numărați - publicată între 1933-1940, contele Miklós Bánffy. După descrierea „stranie” făcută de cel care ia reprezentat pe unguri la Trianon, avem descriere cu o „splendoare grandioasă” a atmosferei fastuoaselor baluri, serbări de binefacere, dueluri, mari vânători, mese grandioase, sărbătoriri cu femei, curse de cai, dineuri cu zi fixă, dansuri și jocuri de noroc la cazinou și așa mai departe, prin care bogatul nobilimii maghiare, și, mai larg, aristocrația cosmopolit-imperială, avea să „vegheze” la îndatoririle ei de *castă* care își etala rangul, bogăția, puterea și fastul în estetica, frivolă, voluptuoasă, vinovată și totodată încărcată de vulgaritate. Această caracterizare a imperiului, creată de către conții și grofii unguri, le-a stârnit unora mirarea, altora le-a întărit poziția ce li se „cuvenea”, ambiționând încăpățânarea, voind a îngropa tot trecutul care nu-i avantaja. Motivul fiind acela că nu admiteau printre ei ca „numărați” decât pr nobilii maghiari, secui, sași, și români.

Revenind la diploma leopoldină, care a fost publicată în Dieta Ardealului, de la Alba Iulia, din 1703. Acesta a fost un nou prilej pentru cele trei națiuni „indigene” să protesteze împotriva, deoarece nu admiteau ca „preoții uniți” să fie „numărați” între „straturile țării”, astfel că guvernul din Ardeal a făcut recurs la Curtea de la Viena. Diploma originală a dispărut între timp, astfel că, ulterior, drepturile românilor au fost negate. Cu toate că, la 20 aprilie 1701, împăratul Leopold a dat chiar „ordin de aplicare” a decretului de „unire”, guvernul l-a eludat, și le sugeraseră românilor să treacă la „calvinism”, ceea ce a prins în unele locuri. Leopold întoarce în favoarea românilor recursul și cere punerea în executare a decretului dat, pe 13 februarie 1702. Așa au intrat românii în raporturi juridice, contractuale, cu cancelaria imperială de la Viena, fiind reprezentați cu succes pe plan local de marele episcop Ioan Inochentie Micu-Klein, și următorii episcopi uniți, care au dat Școala Ardeleană⁵.

Odată făcută „unirea”, țărani români trebuiau „considerați indigeni”, și nu tolerați, după tiparele legilor ungurești, adică erau și ei „fii ai patriei cu drepturi”, cerute împăratului Carol al VI-lea, de Samuil Micu Klein, în opt epistole, între 1733-1740, și alte 16 petiții pentru ca să le fie respectate drepturile obținute. El s-a adresat în numele „clerului și națiunii mele” pentru drepturi de școală, meserii, obligații și prin audiențe directe. Dar, toate dorințele românilor erau retrimise de către împărații habsburgi în Ardeal și astfel nesocotite de Dietele, - cu reprezentarea generalului german -, respinse, sau amânate, sub pretextul „că românii cer și pretind lucruri pe care nu le-au avut în trecut”. Acestmod de ai trata vor învenina relațiile românilor cu înverșunata nobilime din imperiu pe care-l socoteau o „închisoarea popoarelor”, din care se voiau sloboziți. Și pentru asta vor zdruncina și concura la desființarea lui, în 1918.

Dieta Ardeleană, prin comisiile sale, a soluționat puține doleanțe românești, printre care și pe aceea a statutului nobililor români, și a realizării conscripțiilor. După venirea pe tron, pe 31 martie 1738, a împărătesei Maria Terezia, episcopul român care da „prea mult de lucru” a fost îndepărtat, după ce a cerut recunoașterea *națiunii politice a românilor din Transilvania*, a fost surghiunit la Roma. La 8 septembrie 1750 a fost nevoit să demisioneze și să folosească cei 1.200 fl. aprobați ca pensie de către împărăteasă, pentru a se ține timp de 16 ani la Roma, unde, la 76 de ani, a decedat. Am avut șansa istorică de a fi prezent, la vama Borș, împreună cu P.S. Virgil, pentru a da Onor osemintelor sale repatriate, spre a fi înhumate la Blaj, în 1997.

⁵ Apud Constantin Moșincat, *Războiul românilor ardeleni*, Editura Primus, Oradea, 2020

O observație se impune pentru orice cercetător al fenomenului din Imperiul habsburgic, asemenea celei surprinse de Ioan Rusu Abrudeanu și Vasile Stoica⁶, anume că: planul pornit de Împăratul Leopold și Papa de la Roma, de atragere la „unirea cu Roma” a tuturor supușilor din imperiul Habsburgic, al românilor, cu precădere, socotiți cei mai peiculoși pentru habsburgi, căpăta o dimensiune imperială, cu valoare europeană. Și pericolul pentru habsburgi se împletea cu înfrățirea românilor de dincolo de creasta Carpaților, unde regatul liber strângea o oaste de circa un (1) milion de oșteni! Impunerea regelui Hohenzolern și atragerea lui în Tripla Alianță⁷ (1883) a fost un obiectiv al Împăratului Francis Iosif, și se suprapunea cu interesul german care l-a susținut, deși era contrar intereselor românești. Spargerea unității românești din Bucovina a survenit atunci când Bucovina a căpătat autonomie, iar Galiția a fost ruptă din organigrama sa, inclusiv cea bisericească.

După ce își cucerise independența la 1877/1878, România a urmărit 3 obiective principale de politică externă, acestea fiind formulate în memoriul prezentat de Mihail Kogălniceanu, la 19 iunie/1 iulie 1878, în cadrul Congresului de la Berlin: menținerea integrității teritoriale; recunoașterea și consolidarea independenței; declararea neutralității sale. Dar cum ne situam geografic și strategic între cele trei imperii, România a jucat și rolul de tampon de interese, de la Sfânta alianță (Viena 1815) la Marele război (1914-1918). În plan religios după înlăturarea lui Mihai Apaffi, și impunerea celor 4 puncte dogmatice, habsburgii se arată „generoși”, dar condiționează episcopii să „nu țină legătura cu Principele Valahiei (pe atunci Constantin Vodă Brâncoveanu, mazilit pe 15 august 1714 de turci), în afaceri „naționale și religioase” (Abrudeanu/Stoica, p.39).

Măsurile de „delăturare” a credinței românilor în imperiu au fost graduale, deoarece Credința lor nu putea fi îndoită. Toate li se puteau lua, și li s-au furat multe, dar CREDINȚA NU. Și pentru exemplificare aducem în actualitate câteva fapte pilduitoare. Reamintim faptul că Mihai Viteazul a fost acela care a restatornicit Episcopia la Alba Iulia, iar odată cu trecerea sub jurisdicția ecleziastică a Papei aceasta și-a întărit poziția și și-a lătit cuprinderea. Odată cu dualismul austro-ungar s-au restructurat și instituțiile ecleziastice, cu finanțare statarială. Și cum biserica încurca înaintările așteptate, precum dorința programată a contelui Sécsenyi, la 1825, de „anexare și maghiarizare a tuturor românilor, întărită la 1843 de contele Veselenyi de „maghiarizare a tuturor străinilor în decurs de 10 ani”, apoi la 1881 să scrie un manual de maghiarizare a numelui, pentru ca apoi prin Legile lui Apony să aplice acele diabolice planuri de suprimarea a românilor din Ardeal.

Tânăra biserică greco-catolică, Mitropolia de Alba Iulia, edictată prin Bulă Papală, pe motiv că „a înaintat cu greu în cuprinderea și convertirea credincioșilor și că erau prea ridicate costurile statului și: „că lăudata Mitropolie s-ar fi restaurat spre scăderea prerogativelor primatului Ungariei; că dânsa apelările în a treia instanță și a fi tot la un ordinariat episcopesc romano-catolic le făcea; că înființarea ei l-a costat pe stat spese; că în fine repausatul mitropolit, posesiunea sa a considerat-o ca politică, în loc de a înainta unirea, și odinioară fiind la scalde (băi) într-o comună, unde lipsea biserica proprie greco-catolică, mai bucuros să fie cercetată biserica gr. or., decât pe cea romano-catolică locală”. Din motivarea redată rezultă cu claritate că scopul urmărit era unul politic. În condițiile în care jurisdicția Mitropolitului de Strigoniu se exercita asupra arhiepiscopilor români fusesse nelegal obținută și se exercita de primatul Ungariei prin degradarea episcopilor români, prin supunerea lor unei alte ginte, contrare principiilor și spiritului canonic, prin care „episcopii fiecărei națiuni să recunoască pe cel întâi (adică pe mitropolit) între dâșii și să-l socotească de cap”. Altfel spus fiecare națiune cu al său mitropolit și cu recunoaștere reciprocă.

Lectura unui cărți, atât de cuprinzătoare, îți crează un confort intelectual remarcabil prin noutatea unor date și informații, cum sunt cele referitoare la clerul militar (p. 233 și urm.), care merită un studiu folosind creionul colorat, cum se obișnuiește de către specialiști, deoarece remarcăm alcătuirea unui text ce curge dintr-o pană sigură, a unui erudit cunoscător, organizat și bazat pe o logică bine articulată.

⁶ *Habsburgii, ungurii și românii*, ed. Vicovia, 2014

⁷ Tripla Alianță formată în 1883 trebuie înțeleasă în contextul mai larg al intereselor cancelarului german. Semnificativ în acest sens se dovedește coexistența, pentru o anumită perioadă, a Alianței celor trei împărați și a Triplicei. Carol I motiva aderarea la Pact de primejdiile ce amenință România din partea Rusiei „sunt mai serioase decât necazul și durerea pentru răul tratament al românilor din țările ungurești, România caută ocrotire și siguranță în Tripla Alianță”. În preambulul tratatului, împăratul Austro-Ungariei și regele României stabilesc caracterul pur *defensiv și conservator* al Tratatului care avea drept scop „de a asigura ordinea politică și de a garanta contra tuturor eventualităților prietenia perfectă care îi leagă”. Fără comentarii interpelarea din Parlament de către Stoiljan: *guvernul însuși atestă că se cunoaște vinovat că a mâncat din pomul unei politici contrare interesului bine simțit al Statului și că nedemn este raiul puterii ce o are astăzi în mâini!*

Rememorarea acelor frământări spirituale și nu numai reprezintă o temerară parcurgere și înțelegere a epocii la care românii au fost nevoiți să se adapteze pentru a se salva. Cartea e o adevărată frescă a contextul social-politic și eclesiastic a perioadei analizate, bazată pe o solidă documentație și argumentație. Ținerea românilor în „închisoarea” habsburgică avea o motivație pe care autorul o deoalează, puțin câte puțin, pentru ca să lămurească faptul că „clerul militar, fondat la 1773 prin acordul comun al suveranei de la Viena (Maria Tereza -n.n.) și al Papei de la Roma” (p.419)! Aici e cheia problemei tratate: fiecare parte urmărea câte ceva, scopul comun fiind acela al atingerii palnului leopoldin. Aceste prime considerente m-au determinat să fac câteva însemnări marginale la acest tratat de istorie-religioasă, astfel: volumul are o introducere care remarcă deschiderea unui capitol nou de cercetare în istoriografia românească; o meticuloasă analiză a instituției bisericii ortodoxe și a clerului militar ca organism reglementat al imperiului habsburgic, legat de provinciile istorice românești: Bucovina, Banat și Transilvania, ca premieră istoriografică într-o analiză de asemenea dimensiuni. Asistența religioasă din armata habsburgică – cu specific religios ortodox, este analizată din perspectivă legislativă și canonică de către un istoric teolog. Impresionanta bibliografie parcursă de autor este completată cu indice de nume și localități, ceea ce ne arată formația academică a autorului acestui valoros volum, augumentat cu anexe cartografice și fotografice, așternute într-o grafică plăcută, ușor de parcurs, pe cele 523 p.

Dr. Mircea Gheorghe Abrudan, cu doctorat în istorie și teologie, demonstrează și ne răsfată cu desfacerea „tainelor” pastorației ortodoxe din monarhia austriacă, și cu extinderea prezenței capelanilor militari chiar pe linia frontului, pe timpul războaielor napoleoniene (ex. Austerlitz, 2 decembrie 1805 – p. 340), al prezenței în Regimentele grănicerești și de linie, majoritar românești din provinciile încorporate în imperiu. Importantă este informația cu privire al salarizarea clerului militar, care lămurește și motivația acestora pentru opțiunea de capelan, dar și pe acea a preoților civili pentru trecere de partea „uniților”. Transformările din timpul dualismului reprezintă o altă importantă contribuție a cercetătorului, al trecerii prin malaxorul Casei Magnaților a legilor specifice, inclusiv al dislocării celor 11 districte militare în orașe de pe teritoriul de sub jurisdicția de la Budapesta.

Din lectura cărții mai rezultă că pretinsa superioritate culturală unguerească nu are acoperire decât în trufie. Stadiul unгурilor, de evoluție spirituală, a rămas la prima treaptă a iubiri, numai aceea de sine, și puțin urcată spre cea de-a doua treaptă: iubirea familiei. Apoi în treptele celelalte ale iubirii oamenilor, până la iubirea lui Dumnezeu și a Patriei, ei sunt absurd călăuziți unidirecțional numai de sentimente unguerești sau maghiarizate. Armonia din tot și din toate lipsește, în cazul unгурilor, datorită firii lor, cultivată în acest sens, dar fără un folos real pentru națiunea maghiară.

Știut e faptul că valoarea supremă a iubirii este dată de libertatea umană, pe care în decursul veacurilor unгурii, au îngrădit-o altora, dar au pretins-o numai pentru ei. Fiind prea puțini, pentru a putea stăpâni toate etniile dintre cele peste care erau stăpâni, unгурii au căutat mereu alianțe, cu ajutorul cărora să își realizeze obiectivele (a se vedea manifestare lor dintre 1867-1918). Așa au înțeles și aplicarea libertății de conștiință ceea ce rezultă și din maniera impunerii religiei calvino-ortodoxe unguerești. Dar nici habsburgii n-au fost mai prejos când au calificat *biserica ortodoxă* românească drept „greco-orientală”, apelativ perceput ca un peiorativ de către români. Descalificant, înjositor, discriminator a fost întregul lor comportament dacă îl analizăm vis-a-vis de faptul că turcii, cu toată stăpânirea lor, nu au ridicat moschei în „pașalâcuri” și nu s-au amestecat în chestiunile religioase, de impunere a religiei musulmane. Raportul către Curtea de la Viena, după dualism, era și mai ofensator, ortodoxia fiind încriminată „de păstrarea fidelă a credinței, predaniei și patristice nealterate apostolice” (p. 419), drept motiv pentru a nu atribui titlatura de Biserică ortodoxă.

În perioada dualismului, ne mai informează autorul, au activat „32 de preoți militari ortodocși, 30 în armata de uscat și 2 în marină” (p.423), dintre care românul Sava Popovici Săvoiu, a avut 47 de ani de serviciu, vreme în care a lăsat peste 45 de volume, însumând peste 24.000 p. de manuscris, care acoperă întreaga sa viață (1818-1906). Prezența clerului militar, potrivit analizei perioadei, a fost unul benefic pentru ridicarea moralului trupei. Pastorală, ca formă de adresare directă ostașilor, a pornit din inițiativa preoților ortodocși, și a fost bine primită încă de pe vremea împărtesei Maria Tereza, căci aducea un mesaj încurajator, liniștitor, plin de speranță.

Exista statornicită în credința strămoșilor din Ardeal acea datorie față de bunul Dumnezeu și față de „bunul împărat”, care întruchipa în ochii lor autoritatea supremă față de care se combinau respectul și teama de constrângerea legii. Convingerea oamenilor de rând izvora și din sentimentele pe care

intelectualii le răspândeau, și aceste sentimente coincideau cu ordinul de chemare la Marele Război. În acele împrejurări grele compasiunea față de durerea pierderilor dinastice prevaia în fața rațiunii care era redusă la tăcere. Războiul românilor, dus pe planurile anterior arătate, în atâția ani de dominație a monarhiei habsburgice, se rezuma în surdina în starea sufletească, în zbaterea între sentimentul național și datoria față de tron. Ar fi o naivitate să credem că războiul românilor pentru neatârănarea lor s-a dus doar în anul de grație 1918 și doar pe un singur palier de interese. Acesta este și motivul pentru care privirea noastră asupra volumului de față include acele perioade care au relevanță pentru întărirea acestei teze. Cel din urmă răspuns al românilor la ordinul patriei a fost: "prezent", iar la semnalul de goarnă al încolnării rezerviștii ardeleni, bănățeni și bucovineni au fost gata chiar înaintea termenului de mobilizare și cu mult înaintea ungarilor, ori al germanilor. Fără îndoială un rol decisiv în acest sens l-a avut concepția lor față de niște valori considerate sacre: Datoria, Jurământul, sădite și cultivate de „popa din sat”. Preoțimea din satele românești, deși era bănuțită (pe bună dreptate, de altfel) că ea conduce poporul român pe cărări rătăcitoare (după cum spuneau notele informative ale armatei cezaro-crăiești), era raportată la direcția impusă oficial, sens în care, *ca națiune*, românii nici nu existau în imperiul habsburgic. Apoi învățătorii, care erau prin sate sădeau în sufletul tinerilor aceste valori morale și sociale. Și apoi, dar nu în celele de pe urmă, o mare influență au avut întâlnirile și ideile frunțașilor politici: Theodor Mihali, Alexandru Vaida Voievod, Iuliu Maniu (să-i citez pe cei din urmă), după cum și îndemnul lor cum că "fidelitatea" reprezintă o chestiune onorabilă, i-au decis pe români să urmeze sunetul de goarnă. În acest sens vedem angajate și cele două Mitropolii ale Ardealului și episcopiile românești alinate prin jurământ de fidelitate după intrarea României în război. Câmpurile de bătălie au fost de multe ori altare deschise spre Domnul în care jertfa supremă a exprimat credință. Cel dintâi învățător al micului ostaș a fost, fără îndoială, „popa din sat”. Așa se face că la vremea cătăniei obiceiul tainei sfintei spovedanii era un adevărat ritual pentru tinerii ce urmau a pleca la oaste. După aprobarea și introducerea serviciului și asistenței religioase în armată, rolul preotului militar a fost de multe ori hotărâtor în bătălie. Cum suna și răsuna o asemenea predică înainte unei lupte, spicuim din volum: „Bindecuvintează-i Doamne, în așa fel ca ploaia de foc și în bătăliile fierbinți să rămână în întregime neatinsisau măcar să nu ajungă victime nefericite ale flăcărilor, nici să cadă în mâna răzbuțitoare a dușmanului... (p. 284)

Interesantă și cuprinzătoare rămâne concluzia preotului Sebastian Stanca, participat pe front. „A fi român în țara ungară era o crimă în fața cârmuitorilor acestei țări, clădite, din veac, pe temelia fărădelegilor. Iar cel ce cuteza să dea glas credinței sale românești fără șială, purta pecetea trădătorului de patrie și era scris cu slove de osândă în catastifele negre ale stăpânirii. Și osânda cea mai grea căzuse asupra slujitorilor altarului, pentru că stăpânirea ungară înțelese că preoții români au fost vestalele, care au ținut pururea vie flacăra focului credinței naționale în sufletul poporului românesc”⁸, Spânzurătorile nu mai erau doar un exemplu, era regula oastei bicefale. Pe această traiectorie întinsă, volumul lansat de Editura Presa universitară clujană, ne dezvăluie faptul că, fie și în uniformă, indiferent de culorile steagului, sufletul ostașului trebuie tratat cu maximă delicatețe, atribut ce-l acordăm și acestui volum, frumos ilustrat cu fotografii inedite, despre un subiect peste care încă nu s-au tras clopotele. Felicitări autorului și tuturor celor care l-au susținut în documentare și redactare.

Concluzia rezumată de dr. Mircea Gheorghe Abrudan, din cântărirea frământărilor, ciocnirilor de interese și lupte necruțitoare dintre românii de altă confesiune decât cea catolică din Imperiul Habsburgic, pe de o parte, și cei care le-au refuzat drepturile la credință se îndreaptă spre esențial: armonia rămâne un deziderat de viitor al popoarelor. Să nu creadă vreodată cineva în propaganda făcută de unguri sau de habsburgi, cum că au avut rol de „binefăcători” pentru supușii coroanei, căci ei nu știu că Eminescu le-a zis-o pe șleau: că nu le datorăm nimic, și de la ei nu trebuie să primim nimic! Și cum se spune omul sfințește locul, iar dr. Abrudan, cu acest volum a sfințit o temă încă necercetată.

Lectura volumului mi-a generat un sentiment de admirație totală și de respect sincer față de autor care, prin conținut și formă oferă o pildă de slujire și apărare a demnității naționale a românilor. Lecția deschisă prin acest volum ne demonstrează că tăria și credința unui popor nu poate fi nici luată și nici îndoită. Țintă permanentă a fenomenului deznaționalizării forțate, românii au rezistat și pe plan religios și în plan moral. Ei sunt o dovadă că sunt cu rădăcini adânci în țărâna strămoșească și că furtunile i-au

⁸ Sebastian Stanca (1878- 1947), preot dr., participant pe front, în armata austro-ungară. Sebastian Stanca, *Contribuția preoțimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)*. Ediție, studiu introductiv, note și indici de Mihai-Octavian Groza și Mircea-Gheorghe Abrudan, Ed. Argonaut, Ed. Episcopiei Devei și Hunedoarei, Cluj-Napoca, Deva, 2015, p. 39

Îndoit dar au rămas statornici în toate veacurile. Rememorarea exemplilor de șovinism și exclusivist etnic, practicat tenace de austro-ungaria, se impune pentru români, spre neuitare. Laudă pe deplin meritată pentru izvorul nesecat de date și informații cuprinse în volum. Carte frumoasă cinstei cui te-ai scris!